

Voltampérové charakteristiky spotřebičů

pracovní návod s metodickým komentářem pro učitele
připravil J. Sigl

fyzika

13

úloha číslo

Cíle

Změřit voltampérovou charakteristiku rezistoru, žárovky a termistoru, porovnat je navzájem a určit, jak se mění elektrický odpor s rostoucím elektrickým proudem, který součástí teče.

Podrobnější rozbor cílů

Prvním cílem je žákům ukázat, že voltampérové charakteristiky různých elektrických součástek se mohou navzájem lišit. Dalším z cílů je porovnání těchto charakteristik. Žáci by měli zjistit, která ze zkoumaných charakteristik je lineární a měli by vysvětlit, proč je lineární. Dále by měli porovnat zbývající dvě charakteristiky a vysvětlit, proč u jedné z nich elektrický odpor součástky roste s rostoucím elektrickým proudem tekoucí součástí a proč je tomu u druhé součástky přesně naopak.

Zadání úlohy

Změřte voltampérovou charakteristiku rezistoru, žárovky a termistoru.

Pomůcky

rezistor $100\ \Omega$, žárovka $6\ \text{V}/0,1\ \text{A}$, zdroj stejnosměrného napětí $6\ \text{V}$, potenciometr $100\ \Omega$, termistor, senzor proudu a napětí Pasco, Pasco Xplorer GLX, vodiče

Zařazení do výuky

Tato laboratorní úloha spadá podle RVP do učiva *Elektrický proud v látkách – proud jako veličina; Ohmův zákon pro část obvodu i uzavřený obvod; elektrický odpor; elektrická energie a výkon stejnosměrného proudu; polovodičová dioda* a plní se jí očekávaný výstup *Využívá Ohmův zákon při řešení praktických problémů, aplikuje poznatky o mechanismech vedení elektrického proudu v kovech, polovodičích, kapalinách a plynech při analýze chování těles z těchto látek v elektrických obvodech, měří vybrané fyzikální veličiny vhodnými metodami, zpracuje a vyhodnotí výsledky měření.*

Návaznost experimentů

Je vhodné po proměření těchto voltampérových charakteristik dále změřit voltampérovou charakteristiku diody, případně více druhů diod, a porovnat je s již změřenými voltampérovými charakteristikami spotřebičů.

Časová náročnost

Zapojení elektrického obvodu, proměření tří charakteristik a uložení dat, které pak žáci doma zpracovávají, se stihne za jednu vyučovací hodinu.

Teoretický úvod

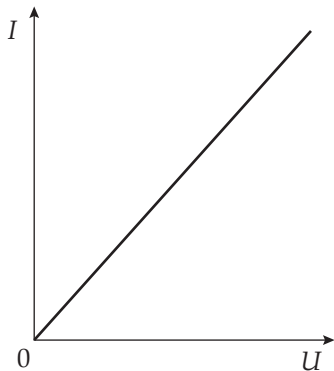
Voltampérová charakteristika spotřebiče je graf závislosti proudu (který prochází spotřebičem) na napětí na spotřebiči, tj. $I = f(U)$. Při vyšetřování této závislosti regulujeme napětí na spotřebiči nejčastěji pomocí potenciometru. Při průchodu proudem spotřebičem vzniká Joulovo teplo a spotřebič se zahřívá. Závislost odporu spotřebiče na teplotě má vliv na průběh charakteristiky. Hodnotu elektrického odporu R spočítáme z Ohmova zákona:

$$R = \frac{U}{I} \quad (1)$$

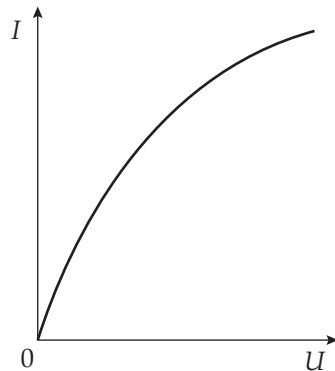
Technické rezistory jsou vyrobeny z materiálu s malým teplotním součinitelem odporu a mají velký povrch, takže se zahřívají jen málo. Voltampérová charakteristika je tedy lineární. Elektrický odpor je konstantní (viz obr. 1).

Žárovka má wolframové vlákno s malým povrchem, které se průchodem proudem silně zahřívá a jeho odpor za provozu je několikrát větší než za studena. S rostoucím elektrickým proudem tedy roste elektrický odpor (viz obr. 2).

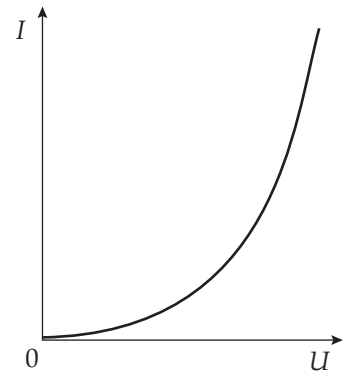
Termistor je vyroben z polovodičového materiálu, jehož odpor se s rostoucí teplotou rychle zmenšuje. U tyčinkových a destičkových termistorů musíme počítat s určitou setrvačností (viz obr. 3).

Obr. 1: Voltampérová charakteristika rezistoru

Obr. 2: Voltampérová charakteristika žárovky

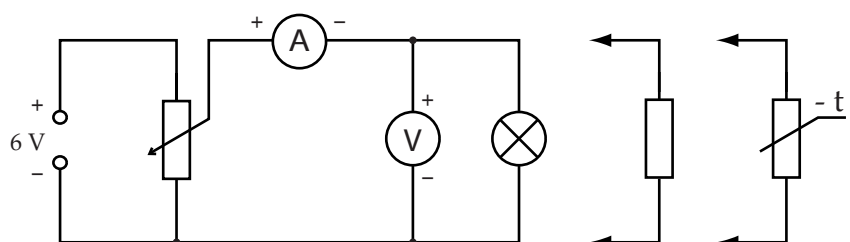
Obr. 3: Voltampérová charakteristika termistoru

Motivace

Napadlo vás někdy, jestli je elektrický odpor různých elektrických součástek stále stejný nebo na něčem dalším závisí? Platí Ohmův zákon pro část obvodu pro všechny součástky?

Bezpečnost práce

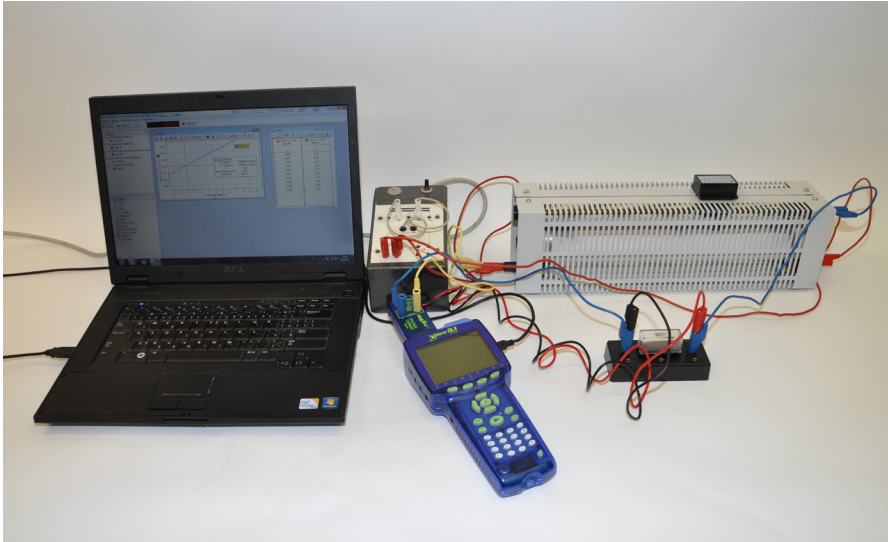
Dodržovat zásady bezpečného zacházení s elektrickými spotřebiči.

Obr. 4: Schéma zapojení

Postup práce

Sestavíme elektrický obvod podle schématu (viz obr. 4).

Obr. 5: Foto zapojení

Nastavení HW a SW

Senzor proudu a napětí připojíme k měřicímu rozhraní Xplorer GLX a rozhraní připojíme pomocí USB kabelu k počítači.

Spustíme program DataStudio a zvolíme možnost *Vytvořit experiment*. Připojené čidlo by se mělo automaticky detekovat a v okně *Data* se zobrazí názvy měřených veličin (*Current*, *Voltage*). Z pracovní plochy smažeme předpřipravené číslicové měření detekovaných veličin. Název veličiny *Current* přetáhneme myší se stisknutým levým tlačítkem do okna *Displays*, záložky *Graph*. Na pracovní ploše se zobrazí graf závislosti proudu na čase, který upravíme kliknutím na název veličiny *Čas* a nahrazením veličinou *Voltage*. Tabulku vytvoříme postupným přetažením názvů veličin *Current* z okna *Data* do okna *Displays*, záložky *Tabulka* a *Voltage* do *Tabulka1*. Nepotřebný sloupec *Čas* z tabulky odstraníme kliknutím pravého tlačítka myši na název *Čas* a odznačením položky *Čas*.

Nastavíme krokové měření v menu *Setup*, v záložce *Vzorkování* zatrhne-
me tlačítko *Načti hodnotu stiskem* či *příkazem*, potvrdíme *Ok* a zavřeme okno *Setup*.

Dvojklikem do grafu se otevře okno *Nastavení grafu*. V záložce *Zobrazení* odznačíme možnost *Spojovat data body*.

Vlastní měření a záznam dat

Spustíme měření tlačítkem *Start*. Potenciometrem nastavíme nejmenší hodnotu napětí a zmáčkneme tlačítko *Vzít*, potvrdíme *Ok*. Dále nastavíme potenciometrem nejvyšší hodnotu napětí, opět zmáčkneme *Vzít* a *Ok*. Mezi těmito krajními hodnotami stejným způsobem nastavujeme a zaznamenáváme v pravidelných odstupech dalších 8 hodnot pro rezistor (18 hodnot pro žárovku a termistor).

Zaznamenávané hodnoty se zobrazují jednak v tabulce, jednak v grafu závislosti proudu na napětí.

Pro měření dalších součástek, žárovky a termistoru, nejdříve zvolíme v záložce *Experiment* možnost *Smazání posledního měření* a opakujeme celý postup.

Technická úskalí, tipy a triky

Je třeba dát pozor na dobré kontakty při spojování vodičů, jinak se může stát, že hodnoty napětí a proudu neustále „přeskakují“. Dále je třeba dbát na polaritu zapojení ampérmetru a voltmetru, při špatném zapojení se budou zobrazovat hodnoty se záporným znaménkem.

Technická úskalí, tipy a triky

Anglické názvy měřených veličin (*Current*, *Voltage*) můžeme změnit po dvojkliku na tyto názvy v okně *Data* a přepsáním názvu měření a názvu proměnné v nově otevřeném okně *Vlastnosti dat*. Zároveň lze v tomto okně pod záložkou *Numerický formát* nastavit počet desetinných míst (ev. platných číslic) měřených veličin, které se budou zobrazovat v tabulce. V takto nastaveném formátu lze potom data také exportovat.

Technická úskalí, tipy a triky

Hodnoty do tabulek je možné zaznamenat ručně, nebo si přímo do předpřipravené tabulky zkopírovat data zaznamenaná v tabulce měřícím systémem.

Hodnocení výsledků

Žáci by měli z grafů a z hodnot zaznamenaných v tabulkách popsat rozdílné chování rezistoru, žárovky a termistoru v závislosti na procházejícím elektrickém proudu a porovnat je s teoretickými předpoklady.

Analýza naměřených dat

Naměřená data vyexportujeme například do tabulkového editoru. V záložce *Soubor* zvolíme možnost *Exportovat data*, v nově otevřeném okně *Vyberte data* měření zvolíme možnost *Current vs.Voltage* a potvrdíme *Ok*. Data se uloží jako textový soubor s příponou *.txt*. S těmito daty pak můžeme pracovat v tabulkovém editoru. Vypočítáme z nich hodnoty elektrického odporu, u rezistoru spočítáme průměrnou hodnotu elektrického odporu. Sestrojíme voltampérové charakteristiky a grafy závislosti elektrického odporu na elektrickém proudu. Hodnotu elektrického odporu rezistoru určíme také ze směrnice tečny voltampérové charakteristiky rezistoru.